आर्थिक समावेशन

आर्थिक समावेशन म्हणजे काय ?
• देशातील वंचित व अल्प उत्पन्न गटातील जनतेला कमी खर्चात बँकिग सेवा उपलब्ध करून देणे.

आर्थिक समावेशनची आवश्यकता का आहे ?
• ग्रामीण भागामध्ये बँकेची भूमिका सक्रीय करणे • आर्थिक साक्षरता व शिक्षण प्रदान करणे • बँकेच्या सेवाकरिताचा जास्तीचा खर्च व वेळ कमी करणे • शाश्वत उपजीविका प्रदान करणे

प्रथम डोसचे बँक कर्ज

स्वयंसहाय्यता समूह स्थापना

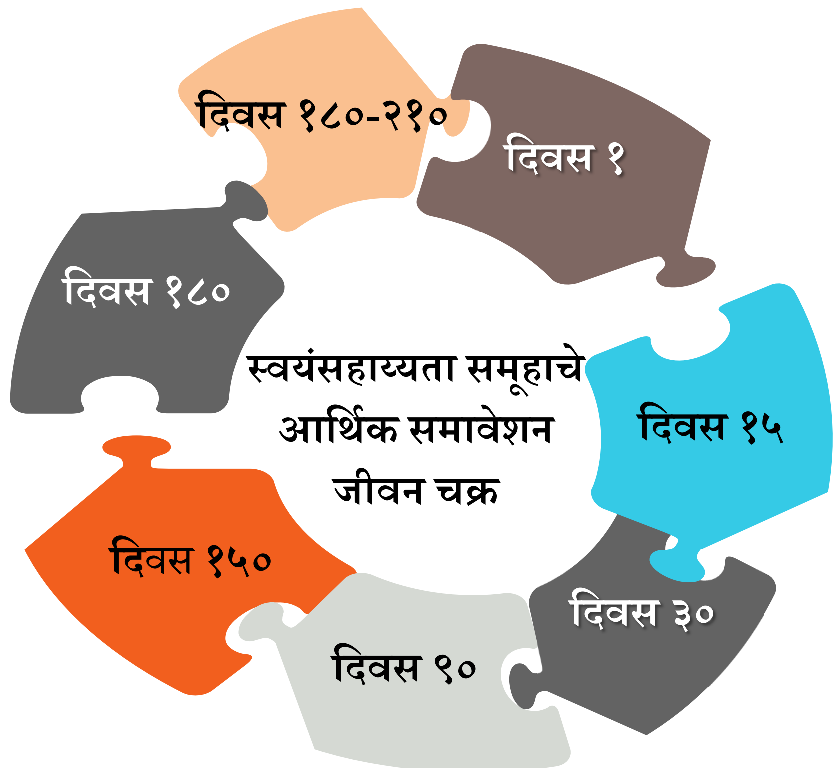

समुदाय गुंतवणूक निधी वितरीत

समूहाचे बँक खाते

फिरता निधी वितरीत करणे

आर्थिक समावेशनचे महत्वाचे घटक

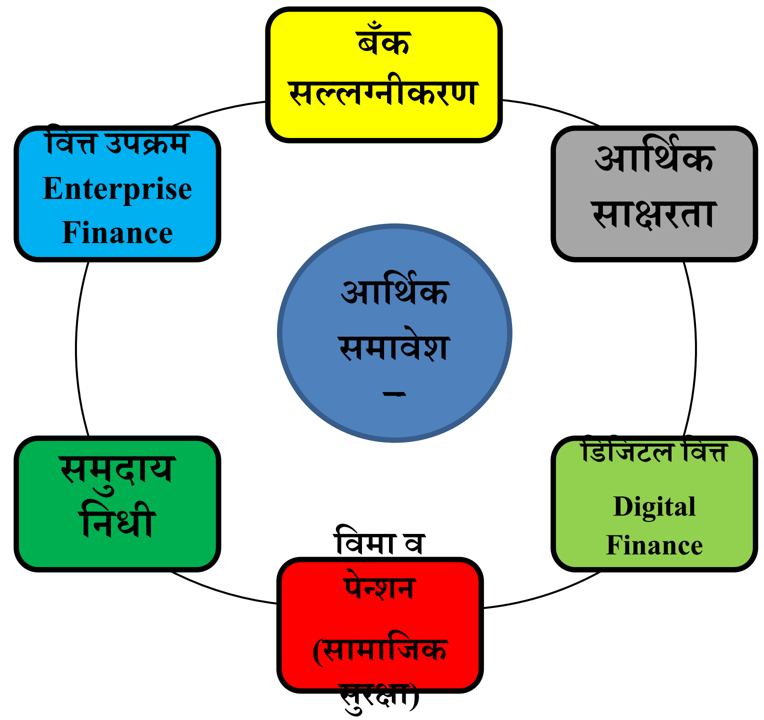

बँक पतपुरवठा

रक्कम कोटीमध्ये

बँक पतपुरवठा	उद्दिष्ट		साध्य		%		Loan Ticket Size
	समूह	रक्कम	समूह	रक्कम	समूह	रक्कम	
सन 2023-24	3,10,500	6,380	2,84,893	8,950	91.75	140	3.14
सन 2024-25	3,10,500	6,380	2,44,19	9,157	79	144	3.74

- बँक पतपुरवठ्याचे उद्धिष्ट जिल्हा व बँक निहाय वितरीत करण्यात येते
- बँक पतपुरवठा उद्धिष्टाकरिता दरतिमाहीला बँक अधिकारी यांची बैठक घेतली जाते.
- स्वयं सहाय्यता समूहाच्या बँक पतपुरवठ्याकरिता १३ बँका सोबत MoU करण्यात आला आहे.
- 85212 स्वयं सहायता समूहाचा NIC कोड अद्यावत नसल्याने सदर प्रगती दिसून येत नाही.
- राष्ट्रीयकृत व खाजगी बँकेकडून मोठ्या प्रमाणात बँक पतपुरवठा होत आहे.
- जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी व महाराष्ट्र ग्रामीण बँकेची बँक पतपुरवठा प्रगती कमी आहे.

RBI Circular - 20th July 2022

रिजर्व बँक ऑफ इंडिया यांनी Day NRLM करिता दि. २० जुलै २०२२ रोजी स्वतंत्र मार्गदर्शिका दिली आहे.

- **कर्ज रक्कम -**

पूर्वीची कर्ज रक्कम	सुधारित कर्ज रक्कम
प्रथम डोस - बचतीच्या ६ पट अथवा किमान १ लक्ष यापैकी जे अधिक असेल ती रक्कम	किमान १.५ लक्ष
प्रथम डोस -बचतीच्या ८ पट अथवा किमान २ लक्ष यापैकी जे अधिक असेल ती रक्कम	किमान ३ लक्ष

- **व्याज दर -**

कर्ज रक्कम	व्याज दर
३ लक्षापर्यंत	७%
३ ते ५ लक्ष	१ वर्षाच्या MCLR नुसार अथवा कमाल १०% यापेक्षा जे कमी असेल ते

समुदाय स्तरीय वसुली यंत्रणा (CBRM)

- प्रामुख्याने २% पेक्षा अधिक NPA असणाऱ्या प्रत्येक बँक शाखेमध्ये CBRM समिती स्थापित करण्यात येत आहे.
- CBRM समिती मध्ये बँक व्यवस्थापक, BMFI, CC, बँक सखी व ग्रामसंघातील २ ते ३ सदस्यांचा समावेश असतो
- CBRM समितीचे प्रमुख कार्य खालील विषयसूचीनुसार दरमहा बैठक घेणे
  - ➢ महिन्यातील कर्ज वितरण, परतफेड व थकीत कर्ज
  - ➢ थकीत कर्ज वसुली नियोजन
  - ➢ बैठक इतिवृत्त

CBRM-समुदाय स्तरीय वसुली यंत्रणा

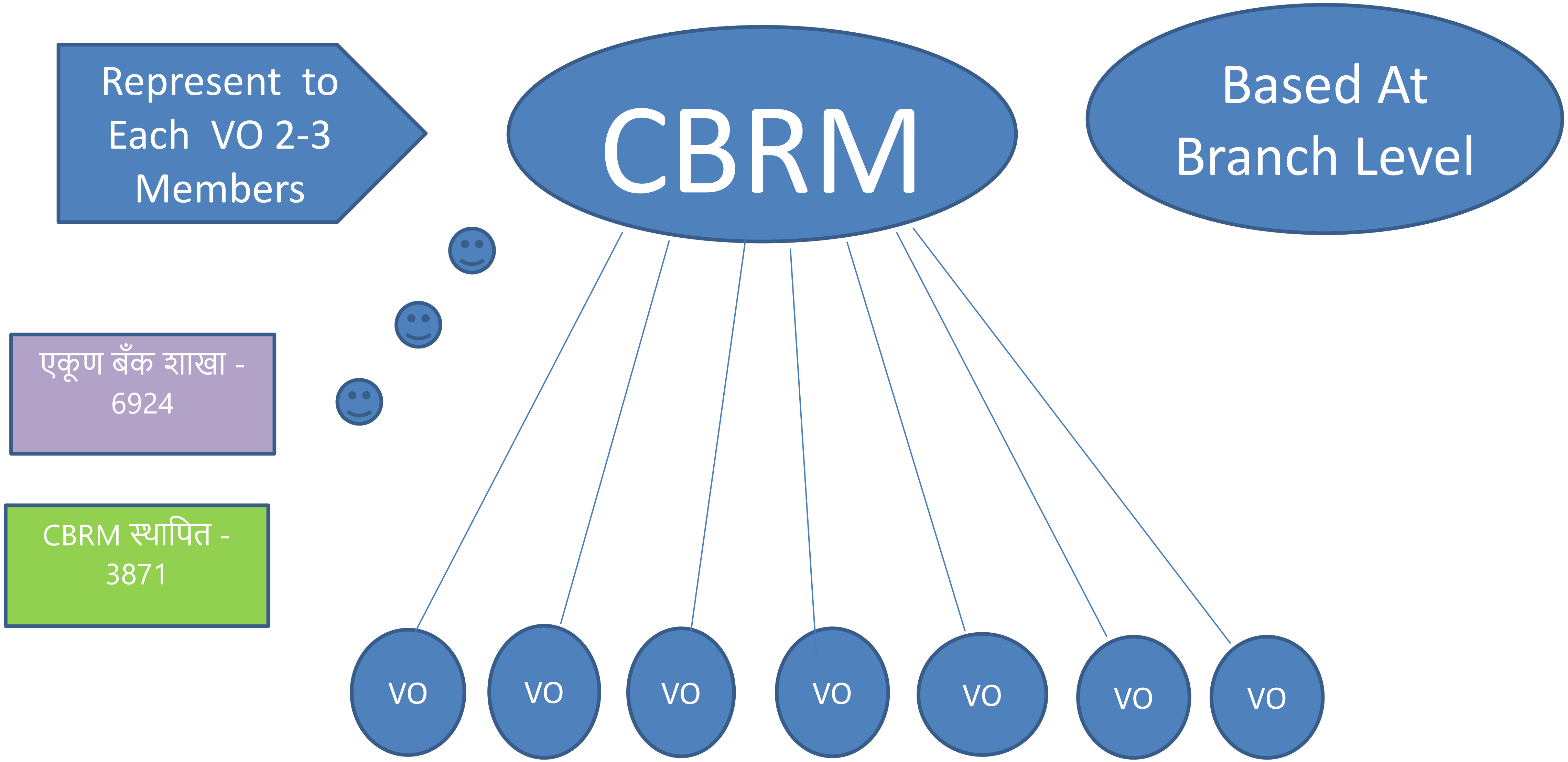

आर्थिक साक्षरता

- स्वयं सहाय्यता समूहातील सदस्यांना बचत, गुंतवणूक कुठे करायची, कर्ज कुठून काढायचे, कर्ज परतफेड व विमा योजना याबाबत FLCRP द्वारे खालील विषयावर आर्थिक साक्षरतेचे प्रशिक्षण देण्यात येते.

१. आर्थिक नियोजन - एकूण उत्पन्न - खर्च = बचत

२. समंजस खर्च

३. स्मार्ट सुरेख बचत

४. सुज्ञ कर्ज

५. विमा संरक्षण व निवृत्ती वेतन

- सक्षम केंद्र - प्रभागसंघ स्तरावर सक्षम केद्र स्थापित करून सदस्यांना आर्थिक साक्षरतेविषयी मार्गदर्शन करणे

समुदाय निधी

- **फिरता निधी (RF) - स्वयं सहाय्यता समूहातील सदस्यांना अंतर्गत कर्ज व्यवहाराला अर्थसहाय्य म्हणून समूह स्थापना होऊन ३ महिने पूर्ण झाल्यानंतर फिरता निधी वितरीत करण्यात येतो.**

  1. रु. १५,००० NRLM निधी

  2. रु. १५,००० राज्य शासन

- **समुदाय गुंतवणूक निधी (CIF) - स्वयं सहाय्यता समूहांना उपजीविका विकासाकरिता समूह स्थापना होऊन ६ महिने पूर्ण झाल्यानंतर रु. ६०,००० समुदाय गुंतवणूक निधी वितरीत करण्यात येतो.**

मिशन -- एक ग्रामपंचायत“ एक BC सखी”

ग्रामीण व दुर्बल भागातील जनतेच्या दाराशी बँकेच्या सुविधा पोहचविण्याकरिता BC सखी (Business Correspondence) कार्यरत करण्यात येतात. BC सखी द्वारे स्वयंसहाय्यता समूह, ग्रामसंघ व प्रभागसंघ यांचे रोख विरहित (Digital Transaction) आर्थिक व्यवहार बँकेच्या माध्यमातून करण्यात येतात.

BC सखी मार्फत ग्रामीण भागामध्ये देण्यात येणाऱ्या सेवा

- वैयक्तिक व स्वयंसहाय्यता समूह यांचे बँक खाते उघडणे
- बँक खात्यावर रक्कम जमा करणे अथवा रक्कम काढणे
- पात्र सदस्यांना विमा व पेन्शन योजनेमध्ये समाविष्ट करून घेणे
- विविध प्रकारचे बिल भरणा करणे
- **BC सखी यांची निवड बँक व कार्पोरेट BC यांच्या माध्यमातून होते.**
- **BC सखी यांनी केलेल्या आर्थिक व्यवहारावर बँकेकडून त्यांना कमिशन स्वरुपात आर्थिक उत्पन्न प्राप्त होते.**

वैयक्तिक उद्योग व्यवसाय कर्ज योजना

१. मुद्रा कर्ज - देशातील लघु उद्योगांना कर्ज पुरवठा प्राप्त व्हावा याकरिता मुद्रा कर्ज योजना सुरु करण्यात आली आहे.

मुद्रा योजनेतील कर्जाचे प्रकार-

- **शिशू : रु. ५०,०००**
- **किशोर : रु. ५०,००० ते रु. ५ लक्ष**
- **तरुण श्रेणी : रु. ५ लक्ष ते २० लक्ष**

योजनेचे फायदे -

- वार्षिक ९ टक्के दराने २० लाख रुपयांपर्यंत अर्थपुरवठा
- कोणत्याही प्रकारचा जामीन नाही.
- कोणत्याही प्रकारचे मोर्गेज आवश्यक नाही
- हि योजना फक्त सरकारी बँकेतच होणार.
- अर्जदार कोणत्याही बँकेचा थकबाकीदार नसावा.

बँक निहाय वैयक्तिक उद्योग व्यवसाय कर्ज योजना

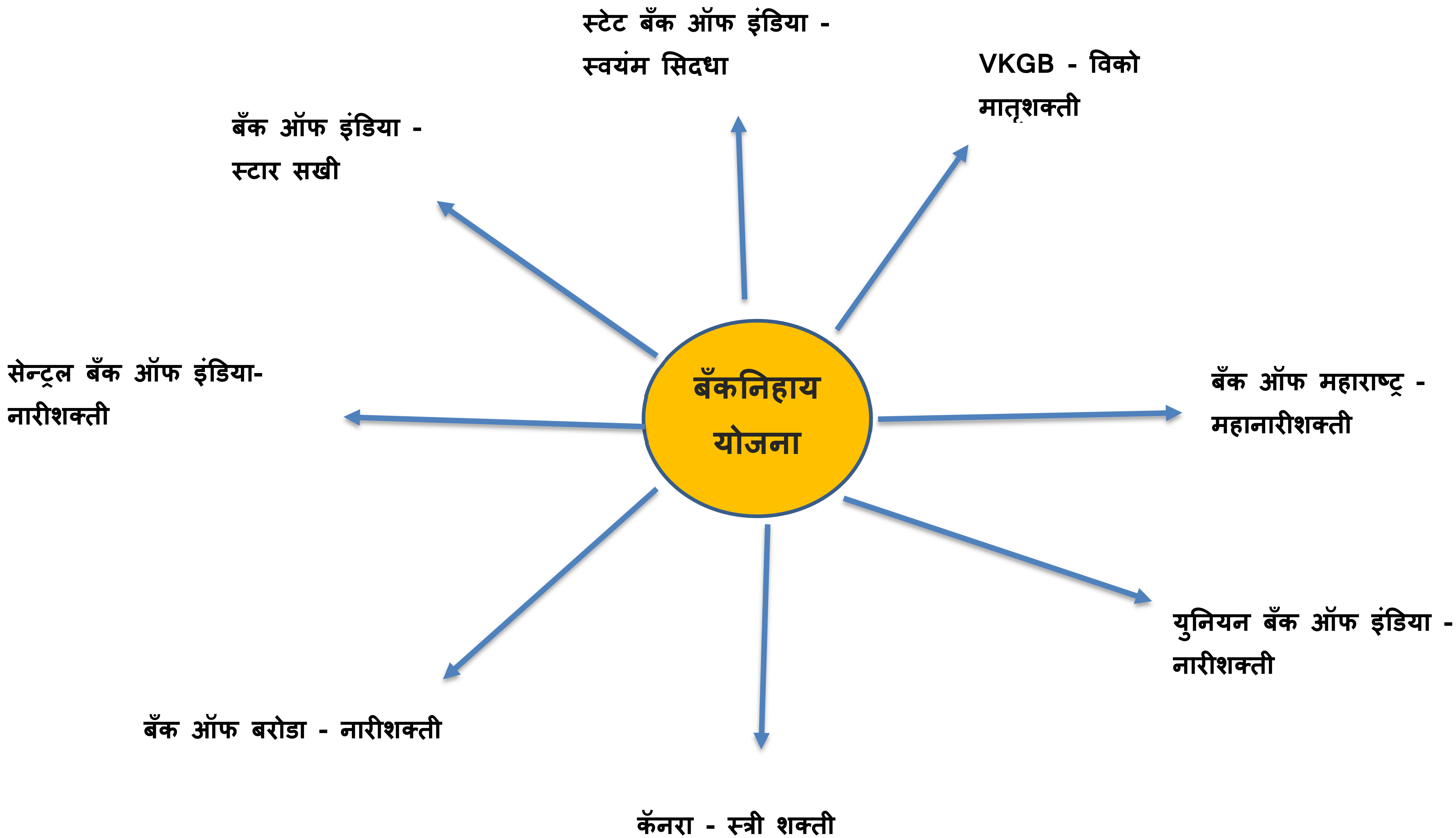

बँक निहाय वैयक्तिक उद्योग व्यवसाय कर्ज योजना

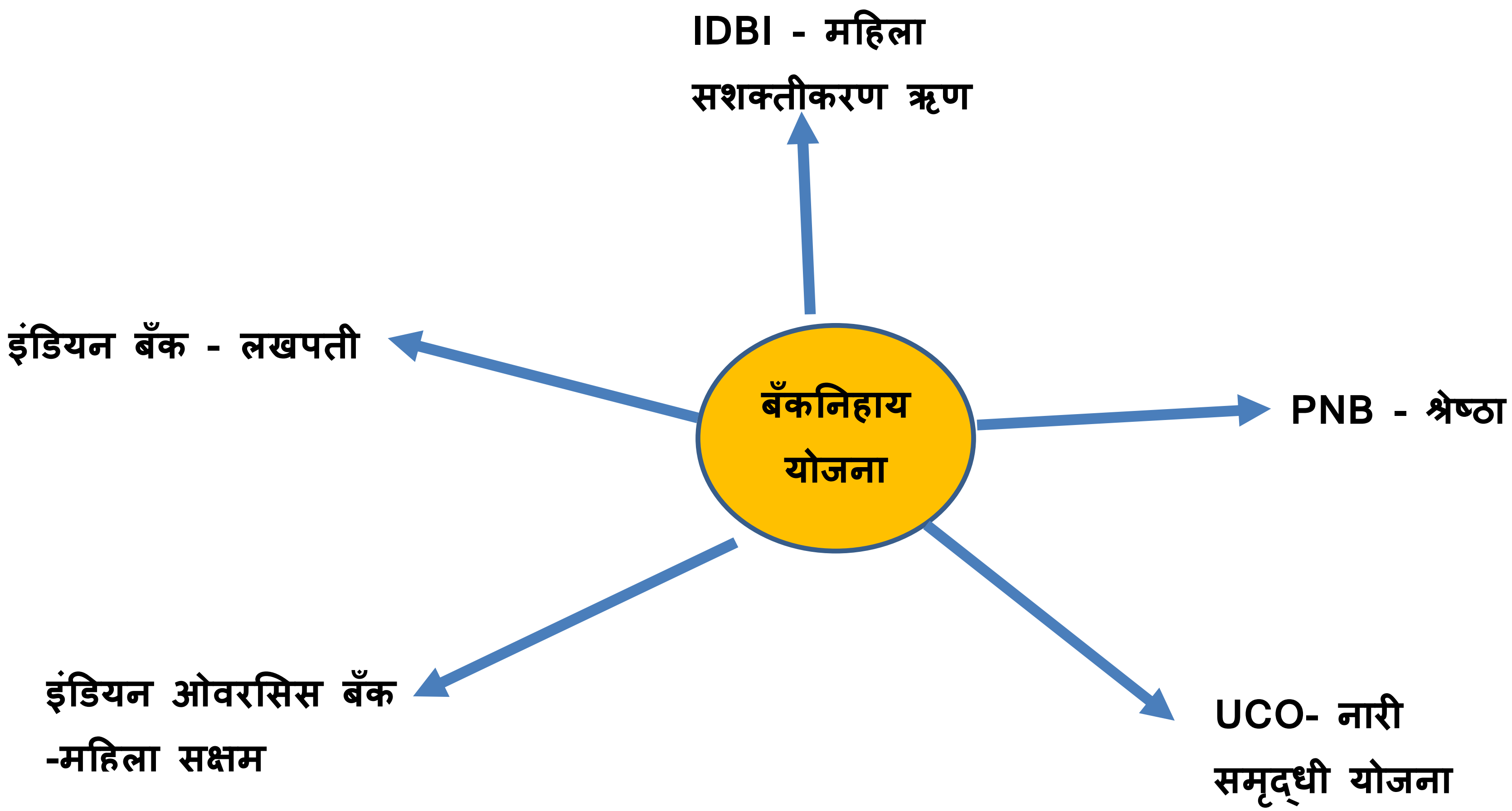

सामाजिक सुरक्षा योजना

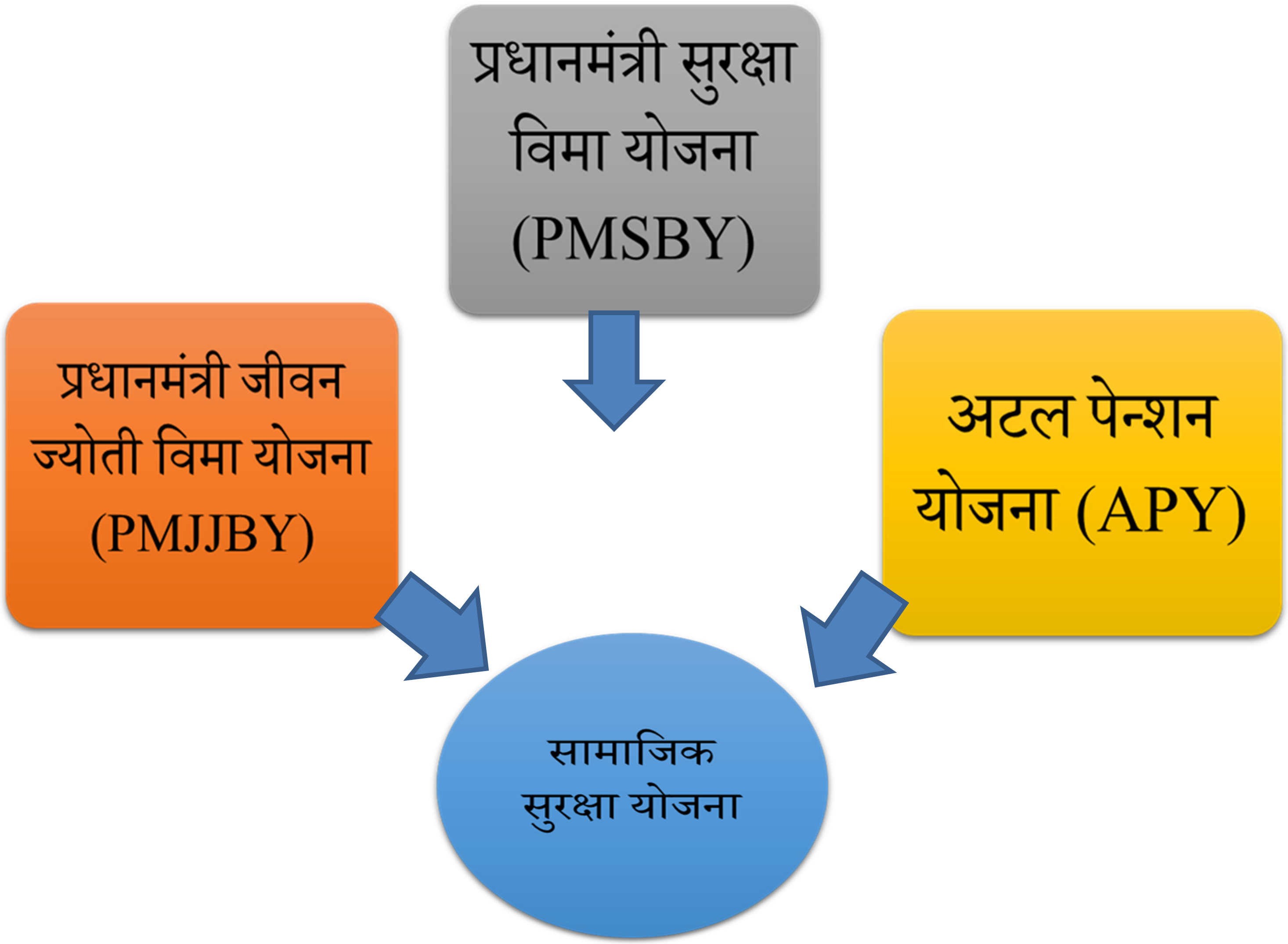

प्रधानमंत्री जीवनज्योती बिमा योजना (PMJJBY)

- पात्रता : वय १८ ते ५० वर्ष
- विमा कालावधी : एक वर्ष
- विमा रक्कम : रु. ४३६/- प्रती वर्ष
- विमा रक्कम भरण्याची पद्धत : बँकेद्वारे ग्राहकाच्या बचत बँक खात्यातून थेट स्वयं भरणा.
- विमा संरक्षण : नैसर्गिकरित्या मृत्यु झाल्यास नामांकित व्यक्तीला रु.२ लाख

प्रधानमंत्री सुरक्षा बीमा योजना (PMSBY)

- पात्रता : वय १८ ते ७० वर्ष
- विमा कालावधी : एक वर्ष
- विमा रक्कम : रु. २०/- प्रती वर्ष
- विमा रक्कम भरण्याची पद्धत : बँकेद्वारे ग्राहकाच्या बचत बँक खात्यातून थेट स्वयं भरणा.
- विमा संरक्षण : अपघाती मृत्यू झाल्यास अथवा पूर्णतः Disability आल्यास रुपये २ लाख. तर Partial Disability आल्यास रुपये १ लाखाचे विमा संरक्षण प्राप्त होते.

अटल पेन्शन योजना (APY)

- योजनेचा लाभ : प्रतिमाह ग्राहकांसाठी रुपये १,००० ते ५,००० पेन्शन
- पात्रता : वय १८ ते ४० वर्ष
- योगदान : रु. ४२ ते १,४५४ नोंदणीच्या वेळी असलेले वय व ग्राहकाला आवश्यक असलेली मासिक पेन्शन यावर अवलंबून आहे.

  योगदानाचा किमान कालावधी २० वर्ष व त्यापेक्षा जास्त राहील.
- पॉलीसीचा प्रीमिअम भरण्याची पद्धत : बँकेद्वारे ग्राहकाच्या बचत बँक खात्यातून थेट स्वयं भरणा.
- पेन्शन प्राप्ती : ग्राहकाला ६० वर्ष पूर्ण झाल्यावर अथवा ग्राहकाचा मृत्यू झाल्यास पती किंवा पत्नीला होईल.

आर्थिक समावेशन समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP)

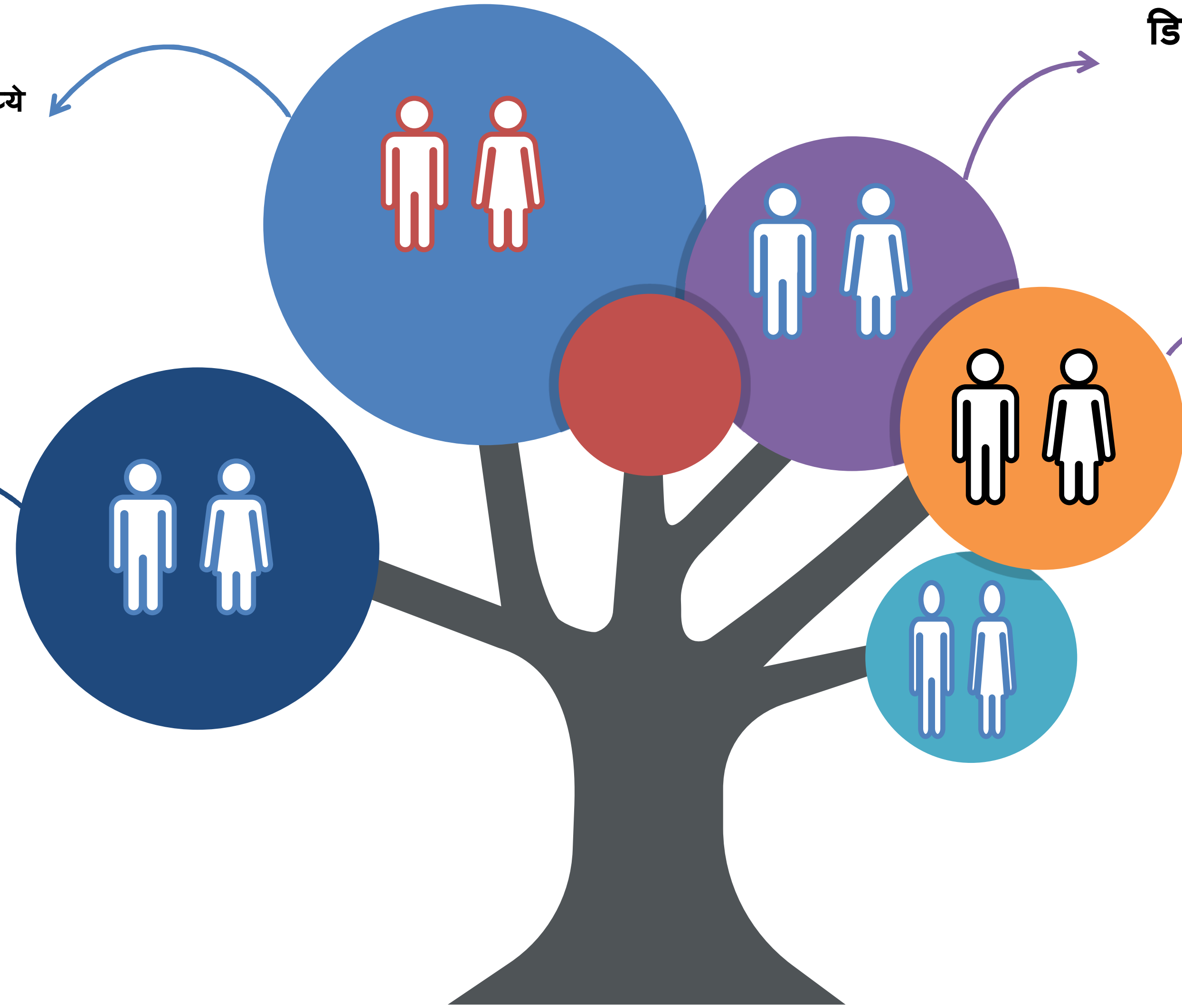

बँक सखी

२,३२९

(स्वयंसहाय्यता समूह व बँक यांच्यामध्ये दवा म्हणून कार्य करते)

डिजी पे सखी

३,९००

BC सखी ७,२३०

(ग्रामीण व दुर्बल भागातील लोकांच्या दाराशी बँकेच्या सेवा पोहोचविणे)

आर्थिक साक्षरता सखी

१,५२२

(स्वयंसहाय्यता समूहातील सदस्यांना आर्थिक साक्षरतेचे प्रशिक्षण देणे)

SHG Bank Linkage Portal

https://banklinkage.lokos.in/